

Näkökulmia referoinnin ja moniäänisyyden tutkimukseen

Saila Järvinen, Aino Koivisto, Ilona Lindh ja Linda Nurmi (HY)

Ida Henritius (Helsingin yliopisto):

Referointi henkilökuvauksen keinona elämäkerrassa

Tarkastelen väitöskirjatutkimukseeni pohjautuvassa esitelmässä sitä, miten Martti Ahtisaaren, Anneli Jäätteenmäen ja Elisabeth Rehnin elämäkertoissa rakennetaan henkilökuvaa referoinnin keinoin (Leech & Short 2007 [1981]; Semino & Short 2004; Haakana & Kalliokoski [toim.] 2005). Elämäkerta on referentiaalinen, todellisuuteen viittaava tekstilaji, joka kirjoitetaan erilaisten kirjallisten, suullisten ja kuvallisten lähteiden pohjalta. Se on siis väistämättä moniääninen teksti, jossa risteilevät tekijäkertojan, elämäkerran kohteen ja tämän elämään kuuluneiden henkilöiden, muiden aikalaisten ja asiantuntijoiden äänet. Esitelmässäni havainnollistan, miten nämä eri äänet rakentavat henkilökuvaa (Phelan 1989) elämäkerran kohteesta ja muista elämäkerrassa esiintyvistä henkilöistä. Lisäksi pohdin, mikä merkitys referoitavan suhtautumisella (Martin & White 2005) on henkilökuvauksessa. Elämäkerta on kirjoittajan tulkinta elämäkerran kohteesta ja tämän elämästä, ja referointi on keskeinen keino perustella tätä tulkintaa.

Lähteet:

Haakana, Markku; Kalliokoski, Jyrki (toim.) 2005: Referointi ja moniäänisyys. SKS.

Leech, Geoffrey N. & Short, Michael H. 2007 [1981]: *Style in fiction. A linguistic introduction to English fictional prose. 2.*, uudistettu painos. London: Longman.

Martin, J. R.; White, P. R. R. 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English.* London: Palgrave Macmillan.

Semino, Elena; Short, Mick 2004: *Corpus stylistics: speech, writing and thought presentation in a corpus of English writing.* New York, Routledge.

Phelan, James 1989: *Reading people, reading plots: character, progression, and the interpretation of narrative.* University of Chicago Press.

Saila Järvinen (Helsingin yliopisto):

Sanomatonta sanoittamassa: toteutumattoman puheen esitys arkikerronnassa

Referointia käytetään fennistiikassa kattoterminä kaikenlaiselle aikaisemman puheen, kirjoituksen ja ajatusten esittämiselle (esim. Penttilä 1948; Kalliokoski 2005:10–11).

Mahdollista on kuitenkin referoida myös sellaisia lausumia, jotka päinvastoin kehystetään aiemmin esittämättömiksi: esimerkiksi kielto- ja konditionaalimuotoisten johtoilmausten avulla esitetään sanomatta jääneitä (esim. 1) tai kuvitteellisia lausumia (esim. 2).

1. Puhelin myyjä myi jotakin Googlen palvelua kai. Missään vaiheessa **en sanonut että tilaisin jotakin** tai mitään sinne päinkään. (suomi24-verkkofoorumi)
2. En jaksanut jäädä väittelemään vaan kävelin pois. **Olisi tehnyt mieli sanoa pari valittua sanaa** hänen kouluttamattomasta, huonokäyttösisestä rakistaan. (suomi24-verkkofoorumi)

Esitelmäni käsittelee tällaisen toteutumattoman puheen esittämistä suomenkielisissä puhutuissa ja kirjoitetuissa kertomuksissa. Aineistona on vuorovaikutustilanteita käsitteleviä kertomuksia verkkofoorumilta, muistitietokeruista ja podcasteista.

Tarkastelen, millaisilla kielellisillä ja muilla viestinnän kanavan mahdollistamilla keinoilla esitettäviä puheenvuoroja kehystetään aineistossani toteutumattomiksi ja millaisia merkityksiä toteutumattomina esitettävät vuorot saavat kertomusten osana.

Hypoteettisesta puheesta kertomisen ilmiö on herättänyt kansainvälisesti kiinnostusta niin kielen- kuin kirjallisuudentutkijoissakin jo pitkään (ks. esim. Labov 1972: 381; Sternberg 1982; Myers 1999; Semino, Short & Wynne 1999; Karttunen 2010).

Suomenkielisissä aineistoissa aihetta on toistaiseksi tutkittu vähän (ks. kuitenkin esim. Haakana 2005; Halonen 2005). Ilmiötä eri näkökulmista lähestyneissä tutkimuksissa nousee esiin toteutumattomina esitettävien lausumien kytkös niiden kautta vaihtoehtoisiksi asetettavien tapahtumankulkujen odotuksenmukaisuuteen ja samalla kerrottavuuteen. Tutkimukseni pyrkii kognitiivista kielioppia (esim. Langacker 1987, 2008) ja metapragmatiikkaa (esim. Silverstein 1976; Verschueren 2000) yhdistämällä hahmottamaan, miten kielen refleksiivisyys kerrostuu toteutumattoman puheen esityksessä: miten tällaiseen referointiin käytettävät kielen rakenteet ja niiden indeksisesti rakentuvat merkitykset ilmentävät vuorovaikutusta jäsentäviä metapragmaattisia skeemoja.

Lähteet

Haakana, Markku 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Puheen ja ajatusten referointi valituskertomuksissa. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys*, s. 114–149. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.

Halonen, Mia 2005: *Mä en sit siihe sanonu mitää* – Raportit sanomatta jättämisestä ja evidentialinen partikkeli sit(te(n)) keskustelun kertomuksissa. – *Virittäjä* 109 (2), s. 271–298.

- Kalliokoski, Jyrki 2005: Moniäänisyys ja koherenssi suomea toisena kielenä kirjoittavien teksteissä. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys*, s. 224–257. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.
- Karttunen, Laura 2010: Hypoteettinen puhe ja suoran esityksen illuusio. – Mari Hatavara, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi (toim.), *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*, s. 220–252. Helsinki: Gaudeamus.
- Labov, William 1972: *Language in the inner city. Studies in the Black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Langacker, Ronald W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol I: Theoretical Perspectives*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers, Gerg 1999: Unspoken speech. Hypothetical reported discourse and the rhetoric of everyday talk. – *Text* 19:4, s. 571–590.
- Semino, Elena – Short, Mick – Wynne, Martin 1999: Hypothetical words and thoughts in contemporary British narratives. – *Narrative* 7:3, 307–334.
- Silverstein, Michael 1993: Metapragmatic discourse and metapragmatic function. – John A. Lucy (toim.), *Reflexive language. Reported speech and metapragmatics*, s. 33–56. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sternberg, Meir 1982: Proteus in quotation-land. Mimesis and the forms of reported discourse. – *Poetics Today* 3:2, s. 107–156.
- Verschueren, Jef 2000: Notes on the role of metapragmatic awareness in language use. – *Pragmatics* 10, s. 439–456.

Ilona Lindh (Helsingin yliopisto):

Puheen rekontekstualisointi kieleltä toiselle kerronnallisessa tietokirjallisuudessa

Tarkastelen esitelmässäni sellaisia suomeksi kirjoitettuja kerronnallisia tietokirjoja, joissa referoidaan jonkin muun- kuin suomenkielistä puhetta. Esimerkkitapauksissani puhe sekä muokataan kirjoitukseksi että käännetään joko kokonaan tai osittain suomeksi.

Olen kiinnostunut siitä, miten puhetta ja kieltä esitetään ja minkälaisia tehtäviä ja merkityksiä sillä voi olla. Käytän apuna rekontekstualisoinnin käsitettä (Linell 1998; Haapanen 2017) ja osoitan, kuinka erilaisilla rekontekstualisoinnin keinoilla voidaan joko kohostaa tai häivyttää alkuperäistä kielellistä ilmaisua. Puheen esittämistä voidaan käyttää myös yhtä lailla kokemuksen tyyppillisyyden kuin sen ainutkertaisuudenkin kuvaamiseen. Tehtävänä voi olla myös moniäänisyyden lisääminen tai paikkaa kuvaavan kielellisen kuulokuvan luominen (Jaworski ym. 2003).

Olen aiemmin tarkastellut ilmiötä erityisesti matkakertomuksissa (Lindh 2021); nyt huomioni laajenee myös muihin tositapahtumia kuvaaviin teoslajeihin. Tarkastelen puheen ja kielten esittämisen käytänteitä yhtäältä kerronnan keinojen ja funktioiden, toisaalta kertomuseettisten kysymysten kannalta, ja hyödynnän muun muassa käänös- ja liikkuvuustutkimusta (Cronin 2019) sekä tietokirjallisuuden lajien tutkimusta (Henritius ym. 2023).

Kirjallisuus:

Cronin, Michael 2019: *Between languages*. – Alasdair Pettinger & Tim Youngs (toim.), *The Routledge Research Companion to Travel Writing*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, s. 294–304.

Haapanen, Lauri 2017: *Quoting practices in written journalism*. Helsingin yliopisto.

Henritius, Ida – Löytty, Olli – Mäntynen, Anne 2023: *Tietokirjallisuuden lajit ja rajat*. Helsinki: Gaudeamus.

Jaworski, Adam, Thurlow, Crispin, Lawson, Sarah. Yläne-McEwen, Virpi 2003: The Uses and Representations of Local Languages in Tourist Destinations: A View from British TV Holiday Programmes. *Language Awareness* 12(1), s. 5–29.

Lindh, Ilona 2021: *Matkasta kertomus: kielen ja kerronnan keinot omakohtaisessa matkakertomuksessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Linell, Per 1998: Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. *Text* 18 s. 143–157.

Linda Nurmi ja Aino Koivisto (Helsingin yliopisto):

Puheen esityksen multimodaalisuus Raija Siekkisen tuotannossa

Esitelmä tarkastelee kaunokirjallisen puheen esitystä ja sen multimodaalisuutta Raija Siekkisen novelleissa ja pienoisromaaneissa. Raija Siekkinen on palkittu mutta vähän tutkittu novellisti, jonka tuotannossa hyödynnetään runsaasti erilaisia puheen esityksen tapoja kuten vapaata suoraa esitystä. Multimodaalisuudella tarkoitamme vuorovaikutuksen toisiinsa kytkeytyviä semioottisia resursseja, joihin kuuluvat sekä puhe että erilaiset keholliset resurssit kuten katse, eleet, kehon asennot, liike sekä esineiden käsittely. Kaunokirjallisessa kontekstissa kiinnostuksemme kohdistuu erilaisiin puheen esityksen muotoihin (kuten suora esitys eli dialogi ja vapaa suora esitys) liittyviin kehollisiin kuvauksiin (esim. *tarttui käsivarteen, kohotti kulmiaan*), jotka limittyvät verbaaliseen esitykseen monin tavoin. Kysymme: Miten kaunokirjallisuus hyödyntää multimodaalisuutta fiktiivisten puhetilanteiden kuvauksessa? Miten kielellinen ja ei-kielellinen kuvaus nivoutuvat yhteen?

Esityksessä näytämme, millä tavoin kehollisia kuvauksia voidaan käyttää johtoilmauksina tai koko puhetilanteen kehystyksinä sekä millä tavoin kehollinen ja verbaalisen esitys limittyvät toisiinsa vapaassa suorassa (eli johtolauseettomassa) esityksessä. Analyysissä hyödynnämme kognitiivisen stilistiikan, fiktiivisen dialogin tutkimuksen sekä multimodaalisen keskusteluanalyysin käsitteistöä ja lähtökohtia (ks. esim. Koivisto & Nykänen (toim.) 2013; Mondada 2024; Nurmi 2024, 2025; Semino & Culpeper 2002).

Kirjallisuus

Mondada, Lorenza (2024). Multimodality in conversation analysis. Teoksessa Jeffrey D. Robinson, Rebecca Clift, Robin H. Kendrick & Chase Wesley Raymond (toim.). *The Cambridge Handbook of Methods in Conversation Analysis*. Cambridge University Press; 2024. CUP, 700–742.

Nurmi, Linda (2025). Vapaa suora esitys ja puheäänien ruumiillistuminen Marguerite Durasin romaanissa *Les Yeux bleus cheveux noirs*. *Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti Avain*. 22 (4), 24–41.

Nurmi, Linda (2024). Tyyliintutkimus. Teoksessa Meretoja Hanna, Mäkikalli Aino, Helle, Anna, Ilmonen Kaisa & Lehtimäki Markku (toim.). *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 287, 151–162.

Koivisto, Aino & Nykänen, Elise (toim.) (2013). Näkökulmia kaunokirjalliseen dialogiin. Teoksessa Aino Koivisto & Elise Nykänen (toim.) *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Helsinki:

SKS.

Semino, Elena & Culpeper, Jonathan (toim.) (2002). *Cognitive stylistics: language and cognition in text analysis*. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.

Pekka Posio (Helsingin yliopisto):

Referoinnista evaluointiin: suoran esityksen muodot ja funktiot puhutussa espanjassa

Suora esitys ei läheskään aina referoi puhetta, vaan voi esittää myös ajatuksia (Casartelli, Cruschina, Posio, Spronck, 2023) ja ilmaista attenuaatiota (Albelda 2018) tai evidentialisuutta (Holt 1996). Esittelemässäni tutkimuksessa (Posio, Kachel, Uclés-Ramada, 2025) tarkastelemme suoran esityksen käyttöä sosiolingvistisessä haastattelukorpuksessa (Uclés-Ramada ja muut 2025) Valencian espanjassa. Aineistossa on puhetta 51 informantilta kahdesta ikäryhmästä (30–40 ja 60–70) ja yhteensä 705 tapausta suoraa esitystä. Esitelmäni keskittyy tutkimuksen laadulliseen osaan, jossa tutkimme suoran esityksen funktioita. Lisäksi tarkastelimme määrällisesti sosiolingvistista variaatiota suoran esityksen käytössä.

Aloitimme luokittelemalla aineiston geneerisiin ja episodisiin (Posio & Pešková 2020) sekä todellisiin ja hypoteettisiin (Myers 1999) lainauksiin. Olennaisemmaksi nousi kuitenkin jako narratiivisiin ja evaluatiivisiin lainauksiin sekä marginaalisempiin metalingvistisiin lainauksiin ja hybriditapauksiin. Narratiiviset lainaukset ovat yleensä episodisia eli aikaan, paikkaan ja henkilöön sidottuja (esim. 1, jossa puhuja kertoo työhaastattelustaan). Evaluatiiviset lainaukset puolestaan ovat yleensä geneerisiä, eivätkä ankkuroidu aikaan, paikkaan tai puhujaan, vaan ilmaisevat puhujan suhtautumista tai arviota jostakin (esim. 2, jossa puhutaan turistien määrästä Valenciassa).

(1) *o sea que me hizo él la entrevista y me dijo <mira es que las mujeres me dan menos problemas por[que]>*

'eli hän teki mulle haastattelun ja sanoi mulle <katsos kun naisista on mulle vähemmän ongelmia kos[ka]>'

(2) [...] *pero sí que es verdad que hay veces que dices / <buah / muchísima gente> y m: / no solo turistas de aquí*

'mutta joo se on totta että joskus sä sanot <huh/ tosi paljon väkeä> ja mm / ei vaan turisteja täältä'

Tutkimistamme lainauksista 43 % on narratiivisia ja 38 % evaluatiivisia, loput hybridejä ja metalingvistisia. Referointi ja sitä ilmaisevat rakenteet – kuten partikkelistuneet, geneeriset *digo* 'sanon', *dices* 'sanoo' (Posio & Pešková 2020) tai *bueno* 'hyvä' (Rosemeyer & Posio 2023) – näyttävätkin kehittyneen pragmatikalisaation ja subjektifikaation kautta evaluatiivisuuden ilmaisijoiksi, ja tämä funktio lienee espanjassa spontaanissa keskustelussa jopa narratiivista referointia yleisempi. Tarkastelen esitelmässäni suoran esityksen kielipillistumiskehitystä esimerkkien valossa.

Lähteet

Albelda, Marta. 2018. Variación sociolingüística de los mecanismos mitigadores: Diferencias de uso en edad y sexo. *Cultura, Lenguaje y Representación* 19: 7–29.

Casartelli, Daniela; Cruschina, Silvio; Posio, Pekka & Spronck, Stef (toim.). 2023. *The grammar of thinking: From reported speech to reported thought in the languages of the world* (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, 379). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783111065830-005>

Holt, Elizabeth. 1996. Reporting on talk: the use of direct reported speech in conversation. *Research on Language and Social Interaction* 29 (3): 219–245.

Myers, Greg. 1999b. Unspoken speech: Hypothetical reported discourse and the rhetoric of everyday talk. *Text and Talk* 19 (4): 571-590. <https://doi.org/10.1515/text.1.1999.19.4.571>

Posio, Pekka; Kachel, Sven & Uclés-Ramada, Gloria. 2025. Sociolinguistic and functional variation in the use of direct reported speech in Spanish in the corpus CoLaGe-Valencia. *Spanish in context*, 22(2), 393-418. <https://doi.org/10.1075/sic.24023.pos>

Posio, Pekka, and Andrea Pešková. 2021. *Le dije yo, digo*. Construccionalización de los introductores cuotativos con el verbo *decir* en español peninsular y argentino. *Spanish in Context* 17 (3): 391–414.

Rosemeyer, Malte., & Posio, Pekka. 2023. On the emergence of quotative *bueno* in Spanish: a dialectal view. teoksessa D. Casartelli, S. Cruschina, P. Posio, & S. Spronck (toim.), 2023.

Uclés-Ramada, Gloria; Posio, Pekka; Kachel, Sven; González-Guzmán, Grecia Itzel & Carcelén-Guerrero, Andrea. 2025. *Corpus for the study of Language and Gender in Mexico and Spain (CoLaGe)*, source [data set]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2024030603>

Milla Uusitupa (Itä-Suomen yliopisto):

”Ne o paljo parempia ku oma kyläläiset” – vieraalla äänellä esitetyt kannanotot murrehaastatteluaineistossa

Tarkastelen esityksessäni murrehaastattelujen kantaa ottavia toimintajaksoja ja erityisesti tapauksia, joissa puhuja tuo diskurssiin vieraan äänen, jolla esitetystä kannanotosta, asenteesta tai arviosta puhuja itse irtisanoutuu. Keskeistä meneillään olevan toiminnan kannalta on, että puhujan oma affektinen suhtautuminen vieraalla äänellä esitettyä sisältöä tai koko vieraan äänen haltijaa kohtaan on paheksuva, vähättelevä tai muuten selvästi negatiivinen. Esimerkissä 1 puhujan arvostelun kohteena ovat paikalliset päättäjät tai työnantajat, mahdollisesti aivan tietyn ruukin omistajat, jotka puhujan mukaan suosivat työhönnotossa muualta tulleita. Kuten suuri osa vanhoista murrehaastatteluista, myös esimerkkikatkelma on tallennettu 1960-luvulla.

Esimerkki 1.

H: Täällä v vähä joka aino ollu tua Aalströmillä töissä.

P: 'niç'i, 'kyl ne "kaikki 'siäl "ollu om mut [NAURAHTELUA], kyl 'se, 'kaikki "meim 'mukulakkim melkei 'ollu, "kotooni 'niinikum, 'meenki muksut, mut 'kyl ne 'ny om "Poris 'meem mukulak "kaikki.

H: Miäli tekee kaupunkiin nykymailman aikaa.

P: "nii ja 'kunn ei tääl 'saa "tyätä 'sitte. en, ei nil'lo"l antaa 'tyätä 'ommaa kyläläisilläm 'muuta ku 'semmosilla, 'ulkoopäi tuatuja, 'ne om "parempiç.a. 'noo "karjalaisekki 'ne o 'paljo "parempiç.a ku 'oma kyläläisEt [NAURAHDUS].

H: Onko nii?

P: 'oo "varma. [NAURAHDUS]

H: Em mää usko.

P: "kyllä 'mä "usko, ja "tiärä' 'varmastI. (Noormarkku, lounaiset välimurteet, SKN16a.)

Tarkastelemissani tapauksissa vieraalla äänellä esitettyjä kannanottoja ei ole kehystetty millään johtoilmaukseksi tulkittavissa olevalla rakenteella tai kielenaineiksella. Vieräs ääni voidaan kuitenkin merkitä mm. naurulla (kuten esimerkissä 1) tai erilaisilla intensiteetti- ja astemääritteillä (*mahrottoman hyviä, paljo parempia*), jotka tulkintani mukaan ohjaavat tilanteessa läsnä olevaa haastattelijaa tulkitsemaan sanotun niin, ettei kyseessä ole kenenkään todellisen henkilön (toteutuneen tai kuvitteellisen) puheen tai ajatuksen esittäminen vaan haastateltavan oma ja tarkoituksella ehkä liioiteltukin arvio siitä, mitä arvostelun kohteena ovat 'muut' ajattelevat.

Lähteet

SKN16 = White, L. (1982). *Noormarkun murretta*. Suomen kielen näytteitä 16. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.